

fahs

FAHS * NUMMER 1 * APRIL 1992

Ny årbog - på vej!

Årbogen er på vej! Allerede, undrer mange sig sikkert. Årbogen plejer at udkomme sidst på året. Det er kun ca. et halvt år siden, årbog 1991 udkom og nu er årbog 1992 allerede under udgivelse. Der er naturligvis en forklaring. Artiklerne i den kommende årbog koncentrerer sig alle om emnet »På Vej« og hver for sig knytter de sig til de udstillinger, der i juni - under samme tema- vil blive åbnet på flere af amtets museer. Årbogens artikler kommer således til at fungere som en art katalog til de pågældende udstillinger og derfor udkommer årbogen samtidig med udstillingsåbningerne. I skriftudvalget er vi ikke i tvivl om, at årbogen vil blive både spændende og læseværdig - samtidig håber vi, at artiklerne vil inspirere læserne til at aflægge de forskellige udstillinger et besøg:

Frederiksværkegnens Museum: På Vej - ad Frederiksværkbanen.

Hørsholms Egns Museum: På Vej - fra kongevej til motorvej.

Gilleleje Museum: På Vej - til havs.

Nordsjællandsk Folkemuseum: På vej - til marked i Hillerød.

Danmarks Tekniske Museum: Danskernes veje.

Egnsmuseet Færgegaarden: Trafikmagasinet.

Helsingør Bymuseum: På Vej - mellem Helsingør og Helsingborg.

Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg: DFDS - Seaways gennem 125 år.

Kontingent.

Med årbogen 1992 modtager medlemmerne desuden et girokort til indbetaling af årets kontingent på kr. 120. Som årbogen kommer således også kontingentopkrævningen tidligere end sædvanligt - det håber vi medlemmerne kan bære over med - til gengæld vil næste årbog og opkrævning først komme i november 1993.

fahs

FAHS er et medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund og udkommer 4 gange årligt. Artikler til bladet sendes til FAHS, sekretariatet, Stjernegade 6, 3000 Helsingør.

FAHS * NUMMER 1 * APRIL 1992

REDAKTION

Poul Korse
(ansvarshavende)

Lars Bjørn

Madsen

Eva Deichmann

Tryk: A-Print, Espergærde.

Lay-out og tilrettelæggelse: Helsingør Kommunes Museer

Krogdal

-en nedlagt landsby i Gribskov

af Erik A. Jarrum

Da Esrom Kloster "stod på sit højeste", ejede det over 300 bøndergårde, fortrinsvis i Gribskov og egnen mellem Esrom Sø og Helsingør. Det ved vi, fordi der, nogle år før reformationen blev nedskrevet en jordebog over alle klosterets besiddelser (1497). Denne jordebog og adkomstbrevene til navngivne gårde og landsbyer blev samlet i Esrom Klosters brevbog (Codex Esromensis), der heldigvis har overlevet til i dag. Ved reformationen i 1536 overgik alt klostergodset til kronen.

I dag eksisterer mange af disse bebyggelser ikke mere. Nogle af navnene overlevede, mens andre forsvandt for stedse. En af de landsbyer, der tidligt kom i klosterets besiddelse var Krogdal. Den nævnes første gang i 1189 og sidste gang i jordebogen 1497, hvor der var 4 gårde og igen i 1499, da den sammen med mange andre af klosterets gårde blev henlagt under dets birketing.

Som nævnt blev Esrom krongods, og klosteret blev efterhånden omdannet til stutteri, hvortil der behøvedes græsningsarealer; de såkaldte vange langs Esrom Sø. Krogdal er

efter al sandsynlighed nedlagt inden midten af 1500-årene, og senere led andre gårde samme skæbne. Vangen nærmest Esrom hedder den dag i dag Krogdal Vang, så det var uden tvivl her landsbyen i sin tid lå. Alt dette har længe været kendt.

Ud fra en antagelse om, at en landsby på 4 gårde måtte have efterladt sig spor i skovbunden, gik jagten ind for at finde resterne af Krogdal. Det viste sig snart, at ikke blot de 4 hustomter, men også landsbyens marker kunne erkendes. Når vi i dag er i stand til at se datidens (middelalderens) marker, skyldes det den særprægede pløjning i såkaldte højryggede agre. Vi kan kalde dem store højbede med afvandingsrender imellem.

En af hustomterne blev udgravet i efteråret 1990. Det var tydeligt at huset, der havde stået på syldsten, fortrinsvis havde været bygget af træ. Flere stykker forkullet tømmer lå spredt over tomten, hvori mod der kun fandtes lidt rødbrændt ler. Huset var brændt af og aldrig genopbygget.

Bygningen var 18 m lang og 5 m

bred og orienteret Ø-V. Der var ikke noget egentligt gulv af stampet ler, som man normalt ser det; det har blot været den bare jord eller rettere sagt, det smudslag, der i tidens løb dannedes. Huset var tre-delt i et vestligt rum, et midtrum og et østligt rum.

I midtrummet lå der op til nordvæggen resterne af en teglstenssat bageovn med indfyring fra samme rum. I østrummet lå resterne af en røgovn sat i kampesten op mod gavlen. Tæt ved dette beboelseshus

Fotografi fra udgravningen af det første hus. Arkæologisk ukyndige må ikke lade sig villedes af de snorlige forhøjninger på billedet, som kunne ligne fundamentene til huset. Det er såkaldte balke, som arkæologerne lader stå i udgrav-

ningen for at kunne følge lagdelingen, bl.a. af hensyn til dateringen, og -populært sagt- se, hvor langt ned i jorden og tiden de er kommet.

Navnet Krogdal er iøvrigt en nyere betegnelse for den hedengangne landsby. I Esrom Klosters brevbog står navnet anført som Kregædaall, altså Kragedal eller Crakedal.

I 1497 nævnes følgende om Krogdal:

»Kragedale. Quatuor mansiones equales, quarum quelibet dabit annuatim j pund siliginis oc viij lagenas haffre til landgille. Jtem iij lagenas auene for tynde hwær j marc. Jtem hwær j lam. Jtem hwær j lodig marc for wedh æckt. Sommerschat eet kaar smør. Winterschat een fedh ox. Jtem hwer three pløye-daghe. Jtem hwer en plow ox at føde om winterin oc harffwe, nær tilsiges, oc age hø oc korn indh om høsten. Jtem gestninger hwært aar.« (Esrom Klosters Brevbog s. 272. Udg. 1880-81)

LBM

fandtes mere eller mindre spredte rester af sten og tegl, der tolkes som rester af udhuse eller sidelænger.

Endelig blev udgravet resterne af en kassebrønd, der lå nogle få m nord for stuehuset. Brøndkarmen bestod af slanke, kløvede bøgestammer, der var lagt i "blokhus-teknik". Den øverste del af karmen var fjernet og ikke blot borttrådet. Ligeledes er det sikkert, at der efter branden var fjernet mursten fra den oprindeligt hvælvede bageovn. Stedets tidligere beboere eller andre har forsøgt at redde sig nogle gratis byggematerialer.

Både husets syldsten og bageovn lå oven på et smudslag, så der måtte være et ældre hus på stedet. Der var da også stolpehuller i undergrunden fra et hus, der havde ligget omtrent på samme sted. Intet tyder på, at dette har været til beboelse, som det senere syldstenshus, men snarere en lade eller lignende.

Fundmængden må vel nærmest kaldes beskeden, men talende nok. De mange fund af knive og keramik peger på, at syldstenshuset har været beboet i 1400-1500-årene, d.v.s. en relativ kort tid. Huset, eller rettere gården, er uden tvivl en af de 4 gårde, der er nævnt i jordebogen 1497 og nedlagt nogle årtier senere. Da de skriftlige kilder nævner Krogdal allerede i 1100-årene, må der være sket omrokeringer inden for ejerlavet i den mellemliggende periode.

I efteråret 1991 er der udgravet et andet hus ikke langt fra de allerede nævnte tomter og i skrivende stund (december 1991, red.) ser det ud til, at huset har været beboet lige så langt op i tid som med det i 1990 udgravede gårdsanlæg, men at det tilsyneladende er en del ældre.

Der er dog endnu ingen fund fra 1100-1200-årene, så det ældste Krogdal skjuler sig endnu i skovbunden et eller andet sted i Krogdal Vang.

En rettelse

Ved en beklagelig fejl stod der i artiklen om Martin Olsen, Boserup og Esbønderup Kirke (nr. 4 1991) i sidste afsnit, at Arnold Olsen havde udført teksten på de nye alterfløje i gotiske bogstaver. Der skulle have stået, at det var latinske bogstaver (versaler).

Bjørn Madsen

Svin i skovene 1664

af Mogens Wellendorf

I partikulærkammerets regnskaber fra dronning Sophie Amalies tid på Hirschholm Slot, findes et regnskab, der går fra 1. maj i 1664 til samme dag i 1665, eller som det dengang udtryktes: »Hirtzholms Ampts Rechnung samt viss Register von Philipi Jacobi Anno 1664 biss Jahrstag des 1665sten Jahrs«.

I dette regnskab findes en løs seddel, hvorpå er skrevet en fortegnelse over, hvor mange oldensvin, der kunne gå i de enkelte skove dér i området, og i modsætning til hele det øvrige regnskab, er dette skrevet på dansk. Det er 8 mænd, udskrevet af birketinget, som her vurderer de enkelte områders bæreevne.

»Eftersom vi underskrevne Ottemænd ere opskreffed aff Erlig och velfornehme Mand Lavrids Tuxen, Hendes Ko. Ma. vores aller Naadigste Dronings Fuldmegtige offer Hirsholms Lehn, at skulle oss Begiffue paa dette Birckes tilhørende Olden Skouffe, Sammested med Flid grandske och besigtige huor mange Suin der kand feedes aff dend, och os finder Gud allernaadigste dette Aar haffuer ladet see derpaa. Da haffuer vi værret paa Aastederne, och effter desleilighed och Skouffues onde met førdt udj forledenn Krigstid, och der imod Guds Riige

velsignelse som der paa nu er skeed, saadant efter pligtigt Grandskning erfaret och befunden som efterfølger, saa kand feedes udj

Suin

Rude och Dronning Schouff	80
Dronning Gaards Ness	40
Storschouff och Hedskiøbff Schouff	100
Eskemoese Wange, Raffnesse Vange, Ebberøds Schouff	40
Øster Schouff, Sandberg Schouff	100
Strand Schouffenn	30
Hirsholms Vange	25
Selsøer och Nebe Heide	100
Starshei och Kruss Moese Schouff	20
Blousterøed och Allerød schouff, Sandholmb och Houeldts Vange	60
Ullerøds Schouff	15
Kirkeelds Schouff	25
Asminderøds Schouff, Anders Olsens Schouff	80
Dauløch Schouff som Olluf Suendsen seer til	100
Summa Beløber sig	815

Oleff † Pedersen Sandbjerg

(MP)

Michel Pedersen i Bircherød

(ZIZ)

Søfren Jørgensen Stimestrup

Casten Klausen meyn egne

hant Laurids Egen Haandt

(IHZ)

Paul Jens Hansen i Karleboe

Ung. Oluff Hansen i Søeholm

(OHS)

Jørgen Pedersen i Langstrup

(IPS)

Flere af disse skove eksisterer ikke i dag, f.eks. Ullerød Skov, som var en åben overdrevsskov langs kysten mellem Mikkelborg og Nivaa. Ho- ueldts = Høvelte, Starshei = Stase- vang og Nebe Heide = Sjælsølund.

De underskrivende bønder har foru- den navne også sat deres signeter eller bomærker. Med undtagelse af de to, der selv har underskrevet med egen hånd, har alle de andre skrevet med ført pen.

Orn G. Rasmussen

LISELEJE

SIDST I TREDIVERNE

Af Finn Zinklar

Det skete naturligvis lige så tit, at den gik ned "i en søk", hvilket skulle betyde regn den følgende dag, hvilket nu ikke altid holdt stik.

Denne dejlige aftenstemning går de fleste idag glip af. De foretrækker at sidde inden døre for at se fjernsyn.

Byens kendteste borger var

dengang den tidligere fisker Carl Rasmussen, der omkring århundredskiftet havde grundlagt Pension Liseleje - det første på stedet - og som også drev vognmandsforretning med sin Ford model 1931. Man kaldte ham Liselejekongen. Han boede selv i et hus over for pensionatet, og når han om aftenen sad på sin åbne veranda, hilste alle forbipasserende ærbødigt på den stoute gamle

herre.

Alle sommerhusejere, der havde skorsten på deres huse, fik hver sommer besøg af skorstensfejer Pedersen fra Frederiksværk. Han kom på en almindelig varecykel iført høj silkehat og med sine koste og rebet med jernkuglen på bagagebæreren over cyklens lille forhjul. Kigger man i sin skorstensfejerbog fra dengang, kostede skorstensfejning og brandsyn den nette sum af 75 øre, der naturligvis betaltes kontant.

Aflæsning af el-målere skete også om sommeren. Det var som regel en lokal, der havde det som bierhverv for EFFO. Når han havde aflæst måleren, fyldte han et kort ud med forbrug og beløb, hvorefter afregningen fandt sted.

Bortkørsel af renovation kendte man ikke til. Man brændte det, der kunne brændes. Resten gravede man ned i baghaven. Heldigvis fandtes der dengang hverken mælkekartoner eller uforgængelig plastemballage. Så havde der virkelig været et problem.

I september 1936 havde Det Danske Luftfartsselskab åbnet flyveruten København-Aalborg. Maskinen - en Fokker F VII med plads til 8 passagerer - fløj i kun et par hundrede meters højde og med en fart af 160 km i timen. Så man kunne tydeligt og i ro og mag læse dens kendingsbogstaver OY-DYF, når den hver aften passerede lige hen over vor veranda.

Bortset fra støjen fra dette enlige fly var der fredeligt og roligt i haven. Man var fri for larmen fra motorplæneklippere, motorsave og transistorradioer. Det var fuglekvidder, man hørte. Dengang, da der stadig var store enge omkring Liseleje, kunne man en forårsdag høre lærken slå sine triller og se den højt oppe mod den blå himmel. Nu er det andre fugle, der har overtaget området - mejser, grønirisker, solsorter og stære blot for at nævne nogle.

Også ved stranden var der så roligt og fredeligt, at man i stille vejr kunne ligge og lytte til bølgenes skvulpen i vandkanten. Derude kørte ismand Mortensen på de varme da-

ge i pendulfart med sin hest, der havde stråhat på og trak en lille isvogn med to automobilhjul under. En almindelig flødeispind fra Kronborg Is kostede 15 øre - med chokoladeovertræk 25 øre.

Naturligvis var der landligere, som alle og enhver kendte. De fleste af disse boede i den såkaldte "fornemme" ende af Liseleje, hvilket vil sige på vejen op mod Hyllingebjerg. Der var maleren professor Oscar Matthiesen, fru Langeland M., der næsten altid sås til hest iført kridhvidt ridedress og blanke sorte ridestøvler, redaktør Ravn Johnsen og den tidligere skuespillerinde Amelie Kirkegaard gift med direktør Rohde.

På Hagelundsvej boede skuespilleren Carlo Wieth med sin frue og sønnen Mogens, og for enden af Hulevej lå - med front mod landevejen - den københavnske malermester Eistrups særprægede rødstensvilla "Nancy" opkaldt efter hans datter. Den var dengang prydet med et stort firkantet udsigtstårn, hvorfra han over plantagens trætoppe kunne se ud over havet. Han havde været

ven med billedhuggeren Edvard Eriksen, der havde skænket ham en bronzekopi i kvart størrelse af sin berømte lille havfrue. Hun sad på en sten i et lille bassin med springvand i husets forhave. Før besættelsen i april 1940 blev Melbylejren kun brugt af den danske hær til skydeøvelser et par uger i august hvert år. Men da tyskerne rykkede ind i lejren og udbyggede den kraftigt, blev der skydning hele året rundt. Det foregik for det meste fra to-motors lette fly mod mål på skydeterrænet. Man kan i ordets bredeste betydning sige, at freden var forbi. Liseleje blev aldrig mere det, den havde været.

Ovenstående artikel er den sidste i FAHS, som skrives på almindelig skrivemaskine. Den moderne teknik har gjort sit indtog her på redaktionen, således at vi med computere kan sætte teksten med "bogtrykt" skrift. Skrifterne er normalt antikvaskrifter af typen New York 9 punkt og Times 10 punkt. Bidragydere med adgang til at skrive manuskripter på computer må gerne indlevere disse på diskette *sammen med en kopi af manuskriptet*. Vi modtager både til DOS-system og Apple Macintosh. Tænk ikke på spalter eller sats. Det klarer vi.

Horns Herred

Lørdag den 9. maj

Samfundets forårstur går til Hornsherred, der med sit frodige landskab og sine mange interessante kirker og herregårde altid er et besøg værd.

Skibby Kirke

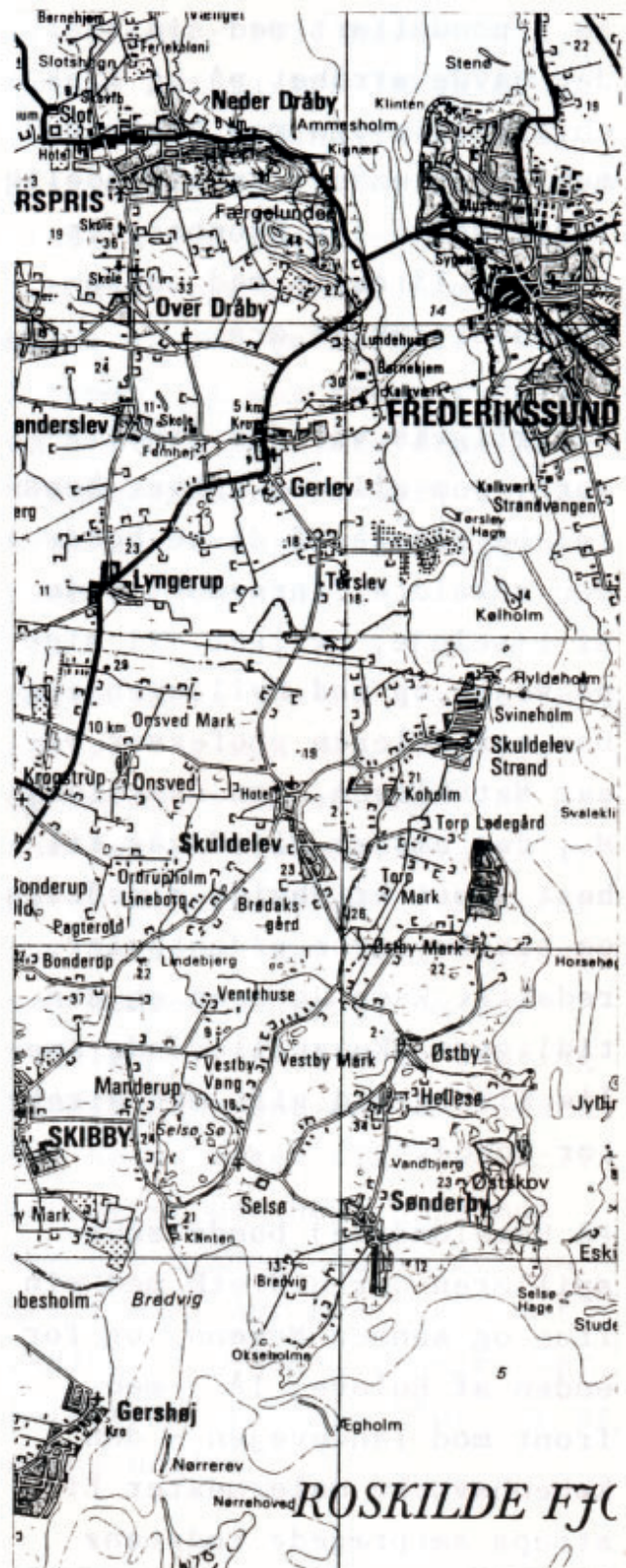
Kl. 14.00

Vi standser op ved Skibby Kirke, hvis størrelse, bygningshistorie og kalkmalerier placerer den som den anseeligste i herredet. Her fandt man i 1650 i en tilmuret niche Poul Helgesens »Skibbykrønike«, der brat ender i en ufuldendt sætning, som havde det været nødvendigt hurtigt at skjule den.

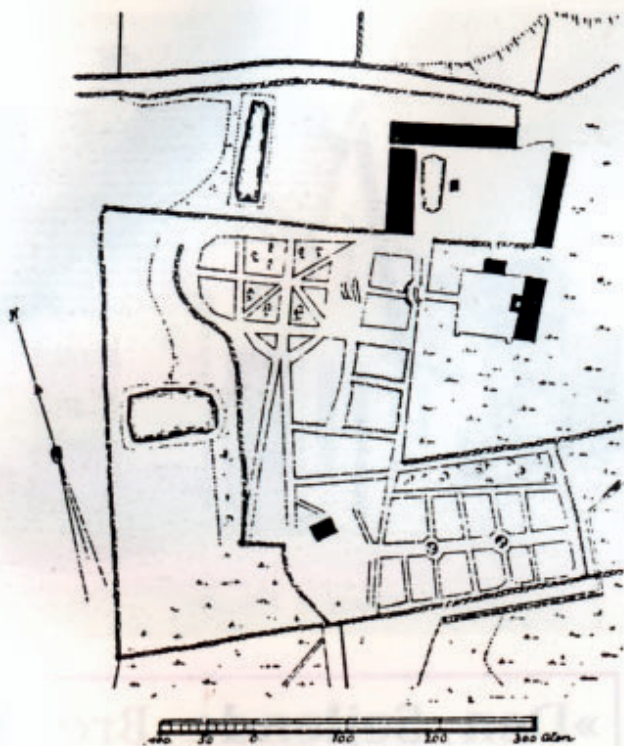
Selsø Slot

Kl. 15.00

Fra Skibby Kirke kører vi til Selsø langs det smukke fredede fuglereservat. Vi parkerer ved Selsø Kirke, som vi kan kaste et blik på, og herfra går vi gennem parken til slottet, der er opført af Jacob Ulfeldt, broder til den berømte Corfits Ulfeldt, i 1576. Omkring 1720-34 fik Selsø sit nuværende udseende med gehej-

meråd Chr. L. von Plessen som ejer. Fra 1829 stod slottet tomt, men fik sin renaissance i 1978, da bygningen blev nænsomt men grundigt restaureret under ledelse af Bernhard

Beliggenhedsplan 1794.

Linder, som vil vise rundt og fortælle om slottet.

Skuldelev Kro

Kl. 16.30

Fra Selsø kører vi over Østby og

langs Skuldelev Aas til Skuldelev Kro, hvor der serveres kaffe. (30 kr)

Skuldelev Kirke

Kl. 17.30

Efter kaffen besøges Skuldelev Kirke, som indeholder mange minder om de adelige ejere af Selsø.

Der køres i egne biler på turen, og af hensyn til servering og eventuel kørelejlighed fra Frederikssund Station, bedes interesserede tilmelde sig på tlf: 42 31 13 85 (Zinck), 42 17 83 49 (Esbech) eller 49 21 46 04 (Buch Vestergaard).

S-tog ankommer fra Ballerup til Frederikssund Station kl. 13.39 og bus ankommer fra Hillerød til Frederikssund Station kl. 13.14.

Anna Esbech

Formidling

FAHS formidler meget gerne oplysninger om publikationer, udstillinger og arrangementer fra amtets museer og lokalhistoriske arkiver. Send meddelelse herom til: *Poul Korse, Helsingør Kommunes Museer, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør*, og meddelelserne vil blive bragt i det førstkommande nummer af foreningsbladet.

Redaktionen er også meget interesseret i korte lokalhistoriske artikler til offentliggørelse i foreningsbladet. (Se også herom side 9)

DEAD-LINE: Materiale til FAHS nr. 2 1992 må være redaktionen i hænde senest 1. august. Bladet udkommer ultimo august.

Et postkort fra Esrom

I 1922 sendte en dame dette postkort med tydelig påtegning af hvor hun boede til leje, nemlig på øverste etage hos Sadelmager Einar B. Larsen. Bygningen forrest til venstre er Esroms gamle bageri, som på det tidspunkt blev drevet af bagermester Almar Poulsen. Selve bageriet lå i en bagbygning i gården, der ligesom forhuset stadig eksisterer, men desværre ikke længere som bageri. Huset overfor rummer Oluf Olsens barbersalon. Han var en aktiv mand, som spillede tuba i fritiden. Sine musikalske evner havde han ikke fra fremmede, da hans far var den kendte spillemand og komponist Daniel Olsen. I barbersalonen hang en gammel tegning med en barber i arbejde og følgende tekst: »Et daarligt skaaret Haar er to Mænds Skam« Bagest i billedet anes den eneste tilbageværende rest af det gamle cistercienserkloster.

»Den Sejlende Bro«

Som nævnt i bladets lederartikel vises fra 12. juni på Helsingør Bymuseum udstillingen »På Vej - mellem Helsingør og Helsingborg«. Anledningen er 100-året for DSB's jernbanefærgesforbindelse mellem Helsingør og Helsingborg.

På selve jubilæumsdagen - 10. marts 1992 - udkom en jubilæumsbog under titlen »Den Sejlende Bro«, skrevet af medarbejdere ved Helsingør Kommunes Museer og andre specialister, der behandler overfarten i kulturhistorisk belysning. Bogen er et glimrende supplement til Årbogen 1992 med dens mange artikler om trafikhistorie i Frederiksborg Amt.

»Den Sejlende Bro« er på 157 sider med mange sort/hvide illustrationer. Den kan erhverves for kr. 175 + forsendelse ved henvendelse til Helsingør Bymuseum, tlf: 49 21 00 98.

FORSIDEBILLEDET

Tegningen på forsiden er et udsnit af en vignette, tegnet af Johan Thomas Lundbye i 1841 med teksten: »Mod de tause Strande Søen vugger sig; Stjernen i dens Vande speiles blidelig« Syvsoverdagens Jægerkor.